

การศึกษาเรื่องเศษภาชนะดินเผาประทับลายภาพ พบที่เมืองคูเมือง อ. อินทร์บุรี จ. สิงห์บุรี

ภูธร ภูมธน

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ผังเมืองคูเมือง อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี “รูปแบบสี่เหลี่ยมมน”

เศษภาชนะดินเผาประทับลายภาพนี้เป็นหลักฐานที่พบน้อย และหากเปรียบเทียบกับเศษภาชนะดินเผาอื่นในยุคสมัยเดียวกัน อาจกล่าวได้ว่าเป็นภาชนะดินเผาประเภทที่มีคุณภาพสูงและเศษภาชนะดินเผาแบบนี้เป็นตัวอย่างของความแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับภาชนะที่มีอายุก่อนหน้าคือยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งภาชนะต่าง ๆ ยุคนั้นคงจะสร้างขึ้นในท้องถิ่น มีรูปแบบตามรสนิยมและความคิดสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น ซึ่งตรงกันข้ามกับแบบภาชนะดินเผาประทับลายภาพที่แสดงให้เห็นว่าเป็นแบบที่ถูกกำหนดขึ้น เป็นภาชนะอาจจะเพื่อชนชั้นสูงหรือเป็นภาชนะประเภทฟุ่มเฟือย (luxury pottery)

เนื้อวัตถุและเทคนิคการประทับลายภาพ

เศษภาชนะดินเผาประทับลายภาพควรอยู่ในรูปแบบของการตกแต่งผิวภาชนะประเภทลายกดหรือประทับให้เป็นรอยหรือลายภาพ เศษภาชนะดินเผากลุ่มนี้มีลวดลายต่าง ๆ กัน และเป็นข้อมูลแสดงให้เห็นความสัมพันธ์กับต่างประเทศได้

เนื้อวัตถุของเศษภาชนะดินเผาประทับลายภาพนี้เป็นดินเหนียวละเอียดที่มีการเตรียมมาก่อน เช่นกรองดินเป็นอย่างดี และไม่มีส่วนผสมของอินทรีย์วัตถุ มีสีเนื้อ สีน้ำตาลไหม้ สีค่อนข้างแดง การเผาไหม้คงเผาด้วยอุณหภูมิสูง จึงมีเนื้อค่อนข้างแกร่งและขึ้นรูปทรงเป็นภาชนะโดยวิธีใช้ไม้ตบตีรอบ ๆ ดินรูปทรงกระบอก โดยใช้หินดุรองไว้ข้างในจนกระทั่งก้อนดินผายออกเป็นรูปภาชนะตามความต้องการ ทั้งนี้เพราะพบว่าผิวด้านในของภาชนะไม่เรียบเป็นร่องรอยของการใช้หินดุรองไว้

ยังไม่เคยพบรูปแบบภาชนะดินเผาประทับลายภาพที่สมบูรณ์ แต่จากการพิจารณาเบื้องต้น อาจกล่าวได้ว่าเนื้อวัตถุเป็นกลุ่มเดียวกับขอบปากภาชนะดินเผาประเภทแจกันหรือกาน้ำ คือมีคอสูง และปากผายออก (รูปที่ 1)

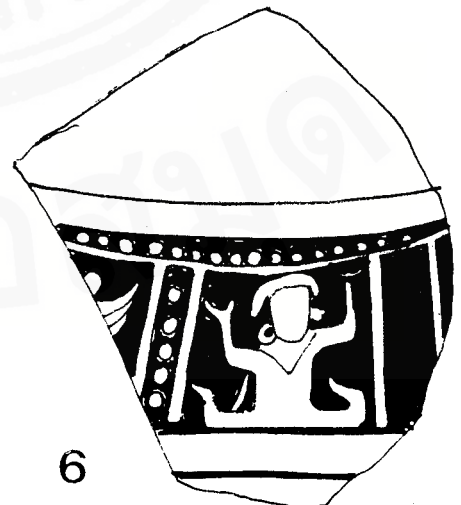
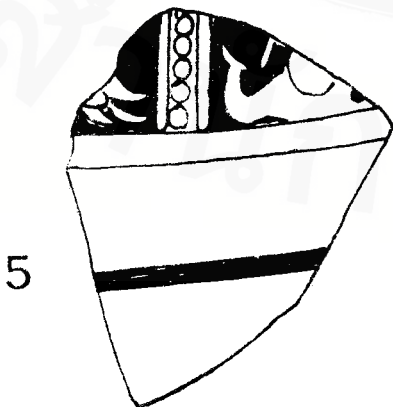
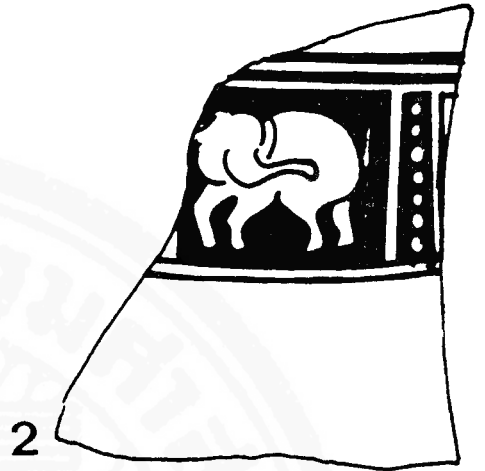
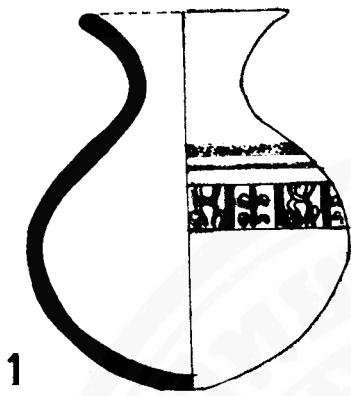
ส่วนของภาชนะที่ได้ประทับลายภาพนั้นเป็นส่วนลำตัวของภาชนะ และพบว่าบางชิ้นจะเขียนสีเป็นเส้นแถบยาวแนวนอนขนานกัน (2 เส้น) ด้านบนของลายที่ประทับ (รูปที่ 13) และด้านล่างลายที่ประทับ (รูปที่ 5) สีที่เขียนเป็นสีแดงและสีน้ำตาล

ลายที่ประทับนั้นอยู่ภายในกรอบสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่มีลายลูกประคำคั่นลาย (รูปที่ 2, 6) หรืออยู่ในกรอบสี่เหลี่ยมจัตุรัสที่มีลายลูกประคำหรือไม่มีลายลูกประคำคั่นลาย (รูปที่ 8, 13) และเศษภาชนะบางชิ้นพบว่าภาพที่ประทับไม่อยู่ในกรอบสี่เหลี่ยมลายลูกประคำ แต่จะทำลวดลายเหมือนกันเรียงต่อกัน (รูปที่ 3)

วัตถุที่ใช้พิมพ์ภาพบนภาชนะจนให้เกิดเป็นลวดลายนั้นคงเป็นแม่พิมพ์ที่มีคุณภาพดี จึงทำให้เห็นภาพคมชัดและเห็นในส่วนรายละเอียดต่าง ๆ ได้ดี อาจจะเป็นแม่พิมพ์หิน โลหะ ไม้หรือดินเผาก็ได้ แต่ก็ยังไม่เคยพบแม่พิมพ์ลวดลายดังกล่าวในเวลานี้ ผู้ทำคงใช้แม่พิมพ์กดลงบนผิวด้านนอกในขณะที่ใช้หินดุ หรือหินกรวดรองผนังด้านใน

รูปแบบลวดลายภาพประทับบนผิวภาชนะ

- แบบที่ 1 ขอลาย ลายประทับรูปช้างในกรอบสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีลายลูกประคำคั่นลายในแนวตั้ง ข้างหน้าหัวมาทางด้านหน้า อาจารกำลังคึกคะนอง (รูปที่ 2)
- ขนาดของลาย 2.2×2.8 ซม.
- แบบที่ 2 ขอลาย ลายประทับรูปช้างเห็นเฉพาะด้านข้าง ไม่มีลายลูกประคำคั่นลาย มีร่องรอยเขียนสีบนผิวนอกด้วยสีแดงเป็นเส้นแถบยาวแนวนอน (รูปที่ 3)
- แบบที่ 3 ขอลาย ลายประทับรูปคนเหาะและรูปช้าง (หันหัวออกด้านข้าง) มีลายลูกประคำคั่นลาย แต่ไม่ค่อยชัด ขอบภาพด้านล่างชุดเป็นร่องสามเหลี่ยม (รูปที่ 4)

แบบที่ 4 ^๕ ซอลาย ลายประทับรูปหงส์ (เห็นแต่ปีก) และคนเหาะ มีลายเขียนสีน้ำตาลไหม้ด้านล่างเป็นเส้นแถบยาวแนวนอน (รูปที่ 5)

แบบที่ 5 ^๕ ซอลาย ลายประทับรูปหงส์ (เห็นแต่ปีก) และรูปบุคคลกำลังทำท่าแบก มีลายลูกประคำคั่นลายในแนวตั้งและแนวนอน (รูปที่ 6)

ขนาดของลาย กรอบลายขนาด 2.2×2.6 ซม.

แบบที่ 6 ^๕ ซอลาย รูปบุคคลขี่ช้างและขี่ม้า มีลายลูกประคำ (เห็นไม่ชัด) คั่นลาย (รูปที่ 7)

แบบที่ 7 ^๕ ซอลาย ลายประทับรูปสิงโตนั่งชันขาหน้า มีลายลูกประคำคั่นลายทั้งในแนวตั้งและแนวนอน (รูปที่ 8)

ขนาดของลาย กรอบลายขนาด 2.8×2.1 ซม.

แบบที่ 8 ^๕ ซอลาย ลายประทับใบไม้มีวนสลักกับลายสิงโตนั่งชันขาหน้า มีลายลูกประคำคั่นในแนวตั้ง (รูปที่ 9)

แบบที่ 9 ^๕ ซอลาย ลายประทับรูปดอกไม้บาน (กลีบมีวน) มีลายลูกประคำคั่นลายในแนวตั้ง (รูปที่ 10)

แบบที่ 10 ^๕ ซอลาย พันธุ์พุกษา (คล้ายสาหร่ายรูปที่ 11)

แบบที่ 11 ^๕ ซอลาย พันธุ์พุกษา (รูปที่ 12)

แบบที่ 12 ^๕ ซอลาย พันธุ์พุกษา มีร่องรอยลายเขียนสีแดงเป็นเส้นขนานแนวนอนด้านบนของลายประทับ (รูปที่ 13)

ขนาดของลาย กรอบลายขนาด 2.2×2.5 ซม.

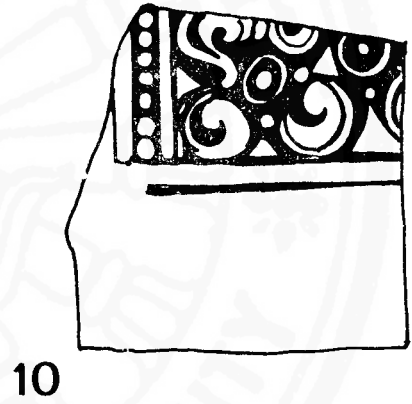
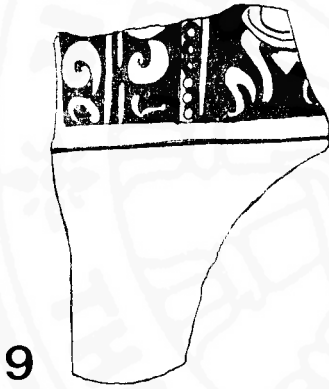
ลวดลายประทับบนภาชนะดังกล่าวทั้งหมดสามารถสรุปได้เป็น

1. ลวดลายรูปสัตว์ ได้แก่ ลายรูปช้าง หงส์ ม้า สิงโต
2. ลวดลายรูปบุคคล ได้แก่ รูปคนเหาะ คนกำลังทำท่าแบก
3. ลายพันธุ์พุกษา

ถึงแม้ว่าจะยังไม่พบเศษภาชนะดินเผาประทับลายภาพชิ้นใหญ่มาก แต่ก็อาจศึกษาได้ว่า

การประทับลวดลายภาพบนภาชนะนั้นมี 2 ลักษณะด้วยกันคือ

1. ทำลวดลายต่างกันสลักกันโดยมีลายลูกประคำคั่นลาย เช่นจากลายรูปหงส์เป็นลายรูปคนเหาะ
2. ทำลวดลายเหมือนกันต่อเนื่องกันโดยตลอด ไม่มีลายลูกประคำคั่นลาย เช่นลายรูปช้าง (รูปที่ 3)

ความสำคัญของลวดลาย

มีผู้กล่าวว่าลวดลายที่ประทับต่าง ๆ คงเกี่ยวเนื่องในศาสนา¹ แต่ก็ไม่ได้ให้รายละเอียดว่า ภาพใดเกี่ยวเนื่องในศาสนาอย่างใด ข้อเสนอดังกล่าวจึงยังอาจจะดูไม่แจ่มชัดถึงแม้ว่าจะได้พบเห็น สถูปเจดีย์เนื่องในพุทธศาสนาในประเทศอินเดียและศรีลังกา จะมีรูปสิงห์, ช้าง, หงส์ ที่มีลักษณะ คล้ายกับลายภาพประทับเหล่านี้ ประดับตกแต่งองค์สถูปเจดีย์ อย่างไรก็ตาม การพบเศษภาชนะดินเผาประทับลายรูปปुरुชฆะที่เมืองจันเสน อันเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ของอินเดียโบราณ ก็อาจจะกล่าวได้อย่างกว้าง ๆ ว่า ลวดลายที่ประทับนั้นผู้ทำมิได้ยึดถือกฎเกณฑ์เฉพาะเรื่อง ศาสนา แต่อาจจะยึดถือความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องโชคลาภด้วย นอกจากนั้นรูปช้างและสิงโตอาจเป็น ลวดลายที่มีความสำคัญในแง่อำนาจของกษัตริย์ ส่วนลายอื่นๆ เช่น ลายพันธุ์พฤกษา ลายกลีบบัว ลายคนเหาะ ฯลฯ คงเป็นลายประดิษฐ์สวยงามทั่วไปและความสำคัญของลวดลายเหล่านี้อย่างแท้จริง คือ เป็นลายที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปอินเดียหรือศรีลังกา

¹ ดร. ผาสุข อินทราวุธ, "ภาชนะดินเผาสมัยทวารวดี," เครื่องถ้วยในประเทศไทย, กรุงเทพฯ : 2523, หน้า 45.

การกำหนดอายุ

ในประเทศไทย เศษภาชนะดินเผาประเภทถ้วยเหล่านี้นี้ที่พบที่เมืองจันเสนและมีผู้ศึกษาในการกำหนดอายุไว้บ้างแล้ว และกล่าวว่าเทคนิคการทำและรูปแบบลวดลายเหมือนกับเครื่องปั้นดินเผาประเภทถ้วยพบที่อริกะเมดู (Arikamedu) อหิชชหาตรา (Ahichehhatra) และ เซอกับ (Sirkup) ในประเทศอินเดีย ซึ่งกำหนดอายุได้ว่าอยู่ในราวศตวรรษแรกของคริสตกาล และยังใกล้เคียงกับเครื่องปั้นดินเผาพบที่เบคทาโน (Beikthano) ในประเทศพม่าที่มีอายุอยู่ในราวคริสต์ศตวรรษที่ 2-3² แต่จากการขุดค้นที่เมืองจันเสนโดยบรอนสัน (Bronson) พบว่า เศษภาชนะประเภทถ้วยเหล่านี้อยู่ในชั้น (ดิน) ที่ 5 ซึ่งกำหนดอายุได้ว่าอยู่ในราว ค.ศ. 600/650-850/950³ อันตรงกับสมัยอิทธิพลมอญในภาคกลางประเทศไทย

อาจกล่าวได้ว่าข้อมูลที่ได้จากการขุดค้นน่าเชื่อถือได้มากกว่า เพราะลวดลายประทับทั้งหลายนี้สามารถนำไปเปรียบเทียบกับลวดลายตามโบราณสถานต่าง ๆ ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ เช่น ที่เจดีย์จุลปะโทน จ. นครปฐม นอกเหนือจากพุทธศาสนิกสถานแล้วก็มีรูปสิงห์, ช้าง ซึ่งมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 11-12⁴ และในศิลปะคุปตะ-หลังคุปตะ ของอินเดียและสมัยอนุราชปุระของศรีลังกา โดยเฉพาะรูปสิงโตนั่งชันชานหน้า เพราะฉะนั้นในทางด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะ เศษภาชนะประทับลวดลายต่าง ๆ เหล่านี้จึงควรมีอายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ 11- ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 14 อันสอดคล้องกับผลการกำหนดอายุโดยวิธีทางวิทยาศาสตร์ของบรอนสันได้

² Elizabeth Lyons, "Dvāravāṭī, a consideration of its formative period", *Early South East Asia*, 1979, p. 354.

³ Bernet Bronson, "Late Prehistory and Early History of Central Thailand", *Ibid*, p. 317.

⁴ คุรุยาละเยียดโน ปิริยะ ไกรฤกษ์, *พุทธศาสนิกสถาน ที่เจดีย์จุลปะโทน*, กรุงเทพมหานคร : 1974